

УДК 340.134

Віктор Мельник,

стипендіат Інституту міжнародних відносин Вроцлавського університету,
науковий співробітник Канадської Мережі Економічної Історії,
студент юридичного та філософського факультетів
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НОВА ГЕОЕКОНОМІЧНА РЕАЛЬНІСТЬ: ФІЛОСОФІЯ КИТАЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

У статті проаналізовано філософію китайського законодавства у сфері міжнародних економічних відносин та міжнародної торгівлі. Особливу увагу звернено на менталітет китайців. Китай є другою у світі геополітичною силою після США. Завданням статті є створення підґрунтя для цивілізаційного визначення Китаю як гео економічного опонента західного світу.

Ключові слова: Китай, менталітет, законодавство, міжнародна торгівля.

Постановка проблеми. Нещодавно в «Карпатському правничому часописі» було опубліковано нашу статтю «Теорія протистояння сходу і заходу у філософії права». Її завданням було розкриття суті глобального конфлікту між східною й західною цивілізаціями в контексті геополітично детермінованої філософії права. Загалом географічний детермінізм у юридичних дослідженнях останнього часу набуває характеру практичної парадигми. Під час роботи в інституті міжнародних відносин Вроцлавського університету протягом 2015 року нами було запропоновано виокремити «географічний детермінізм» навіть як окрему навчально-наукову дисципліну за напрямом «Міжнародне право».

З позицій географічного детермінізму в практичній юриспруденції варто вирізнити геополітичні теорії та гео економічну практику. Вважаємо гео економіку наукою про ресурси глобального протистояння, практичним втіленням геополітики. Гео економіка дає змогу бачити далі та мислити глибше – «дивитись у корінь». Саме таким «коренем» геополітичної боротьби між сходом і заходом на сучасному етапі можна назвати китайську модель економічних реформ.

Постановка завдання. Китай став реформатором за всіма гео економічними параметрами. Спочатку еліта Китайської Народної Республіки налагодила аграрний сектор. Згодом вона взялася за блискавичну індустріалізацію, що привело до нарощування взаємних міжрегіональних інвестицій. Це почалось у 1981 році. Однак уже в 1991–1995 роках практика міжрегіонального інвесту-

вання переросла в широкомасштабне залучення світових інвестицій. Китайська економіка запрацювала «на повну» та обігнала за темпами зростання сусідню й недружелюбну Японію.

Те, що Китай протягом 1990-х років зумів гео економічно перерости Японію, стало його найбільшою перемогою із часів Другої світової війни. Напевно, що внутрішнє «східне» протистояння між Китаєм та Японією в цьому контексті є парадигмальним. Протягом усього ХХ століття Китай і Японія боролись за «місце під сонцем», за володарювання в Тихоокеанському регіоні. Китай здобув військову перемогу в 1945 році завдяки допомозі Радянського Союзу й американців. Однак економічну перемогу він здобув у середині 1990-х років самостійно.

Перехід Китаю до самостійності виявився насамперед у юридичному аспекті державотворення. Прихід до влади наприкінці 1970-х років «третього покоління керівників» охарактеризувався прийняттям Китайською комуністичною партією нової ідеології – «внутрішньої орієнтації права». Тобто Китай офіційно заявив, що не бажає запозичувати правові системи, а побудує власну «legal system». Процес новітнього китайського правотворення почався в 1981 році. На чолі цього процесу стояв досвідчений та амбітний Ден Сяопін. Протягом 1981–1989 років відбулася тотальна лібералізація законодавства у сфері державного регулювання економіки й податкової системи. Ця лібералізація пройшла за методологічними основами західного неолібералізму, проте її зміст був абсолютно китайським.

Китай задекларував побудову традиціоналістичного права, що орієнтуватиметься на історичну традицію китайської цивілізації. Англосаксонський тип написання законів у Китаї поєднався з практикою конфуціанської філософії. Цей процес ми вважаємо екзистенційним. Він пройшов червоною ниткою крізь усю практику застосування юриспруденції з метою регулювання економіки та перетворився на фундамент китайського підходу до міжнародної торгівлі.

Мета статті – аналіз філософії китайського законодавства у сфері міжнародних економічних відносин та міжнародної торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна торгівля – це те, на чому Китай будував свою цивілізаційну міць із самого початку існування. Китай оформився як держава завдяки міжнародній торгівлі, вийшов на західний ринок ще в часи пізнього середньовіччя та збудував цивілізацію, засновану на спільній ідентичності північнокитайської й південнокитайської народностей. У колишньому Радянському Союзі проблематика співвідношення торговельної та правової історії Китаю стала наріжним каменем для Ленінградської наукової школи китаїстів. На її чолі стояв Л. Гумільов. Його китаєзнавчі праці заклали основу для наших принципів праворозуміння Піднебесної.

Китайський менталітет став фундаментом для традиціоналістичного правотворення 1980-х років. Його головними принципами є такі:

а) верховенство «Го» (держави) над індивідуальним інтересом;

б) світоцентрична модель сприйняття своєї батьківщини, в умовах якої Китай сприймається як центр світу, а всі інші країни розуміються як периферія Китаю;

в) взаємне змішування релігійних течій конфуціанства, даосизму, лугізму й буддизму.

В. Величко у статті «Китай: геоекономіка світового лідера» вказує: «Особливість китайської ментальності полягає в тому, що в китайців процес мислення є образним, а не абстрактно-понятійним, як у людей Заходу. Це принципово важливо. Діалектичний шлях пізнання в китайців відбувається не від живого споглядання до абстрактного мислення й практики, а від живого споглядання до конкретного мислення, а від нього – до практики без фази абстрактного мислення. Із цього постають вражаючі практичність, матеріалізм, конкретно-раціональний підхід китайців до будь-якої справи [1, с. 177]. Додамо лише, що китайці – це працьовитий, думаючий народ. Особливість такого «ду-

мання» для китайців полягає у відсутності абстрактного осмислення понять, вони вміють тонко вловлювати конкретику речей на підсвідомому психологічному рівні. На наше переконання, це найголовніша ознака китайської цивілізації.

Дійсно, китайці думають інакше, ніж європейці. Однак є низка моментів, відповідно до яких у практиці західного (європейського) та східного (китайського) мислення варто визнати «екзистенційно тотожними» (за визначенням М. Хайдеггера), наприклад, роль і функції релігійних рухів цивілізаційного розвитку. Так, протестантизм є основою народженого в Європі та сприйнятого на Американському континенті капіталізму. Про це писав ще М. Вебер у фундаментальній праці «Протестантська етика та дух капіталізму». Для кожного грамотного історика, у тому числі історика економічного, взаємозалежність протестантизму й капіталізму є очевидною. На цьому ж наголошував авторський колектив наукової праці «Геоекономічні сценарії розвитку і Україна», виданої Інститутом міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка в Києві в 2010 році. Аналогічну протестантизму в становленні капіталізму як історичної формації роль відіграє конфуціанство в процесі формування китайської геоекономічної моделі [2].

При цьому доречно згадати екзистенційну філософію видатного німецького вченого М. Хайдеггера. На нашу думку, програмною його працею для правничого розуміння геополітики й геоекономіки є стаття «Закон тотожності», у якій філософ пише: «Що стверджується формулою $A=A$, якою зазвичай виражають закон тотожності? Ця формула стверджує рівність A та A . Рівність зазвичай вимагає наявності двох сторін. Одне A рівне з іншим. <...> Формула $A=A$ говорить про рівність. Однак вона не визначає A як те саме» [3, с. 69]. Отже, геополітичне протистояння Сходу й Заходу, керуючись хайдеггерівським законом тотожності, є протистоянням двох рівних, проте різних у своїй рівності полюсів важкості. Важкість їхня є категорією економічною. Саме в цьому, за визначенням професора В. Дергачова, вступає в силу геоекономічний критерій визначення полюсів. Останні є центрами, у яких накопичується світова економічна міць.

Китай у процесі економічного реформування зміг домогтися того, що ми визначаємо його як центральний геоекономічний полюс східної цивілізації, що за своєю силою є тотожним (відповідно до формули М. Хайдеггера) західній цивілізації в особі Сполучених Штатів Америки. Крім того, методологічний підхід М. Хайдеггера є корисним у процесі

характеристики конфуціанства й протестанства як тотожних за своїм економічним впливом релігійно-політичних ідеологем.

Закон тотожності М. Хайдеггера, як відомо, сформульовано на основі перехресного вивчення римсько-грецької традиції теологічного мислення та китайського конфуціанства. У 1969 році у французькому популярному журналі «Експрес» з'явилася стаття під назвою «Розмова з Хайдеггером», у якій філософ закріпив розуміння власних поглядів як «прокладання мосту між Сходом в особі конфуціанства та Заходом». Визначення екзистенційної («буттєво-ціннісної») філософії М. Хайдеггера як «мосту» між конфуціанством і капіталізмом є, на наше переконання, вирішальним для сучасної геоekonomіки [3, с. 146–158]. Під час роботи у Вроцлавському університеті нам вдалося з'ясувати, що концепція «мосту» є панівною також у сучасній європейській цивілізаційній філософії. У польській традиції вона іменується «міст і форпост». Найбільш цілісно концепцію «міст і форпост» оформив вроцлавський професор А. Менцвель у книзі власних нарисів «Антропологічна уява». Ми ж розуміємо практичне вираження цієї філософської концепції в геополітичному вимірі: існують два форпости в цивілізаційному протистоянні між Сходом і Заходом (європейський протестантський капіталізм та китайське реформаторське конфуціанство), між якими прокладено міст. При цьому прокладення такого уявного моста – це винятково китайська заслуга, практичний вияв конфуціанського підходу до економіки.

Китайці самі почали будувати міст між Сходом і Заходом, які до того перебували у виключному процесі перманентного цивілізаційного протистояння. Цим мостом є неоліберальні економічні реформи 1980–1990-х років, що привели до подальшого масштабного залучення західних інвестицій у китайські проекти. Фундаментом цього мосту стало китайське законодавство. Так, згідно з рішенням З'їзду Китайської комуністичної партії було вирішено вважати, що китайське законодавство у сфері економіки має стати «трансквілізаційним мостом між Сходом і Заходом».

У цьому аспекті доречно пригадати слова відомого російського журналіста й ідеолога В. Соловйова, який у фундаментальному політико-економічному дослідженні «Імперія корупції» (2012 року) зазначив: «Працювати треба капіталістично, а розподіляти – соціалістично» [4, с. 31]. Саме цю ідею взяли на озброєння представники третього покоління китайських державних управлінців під керівництвом Дена Сяопіна.

Отже, сучасне китайське правотворення, згідно з визначенням З'їзду Китайської комуністичної партії, має ключову мету – створення «мосту» між Сходом і Заходом. Цей міст є юридичним за своїм змістом, проте його практичне втілення перейшло саме у сферу міжнародної економіки та міжнародної торгівлі.

Плани й планові програми економічного розвитку в Китайській Народній Республіці мають законодавчу природу. Їх ухвалення пленумами комуністичної партії, згідно з конституційними положеннями, носить невідкладний характер у сфері «настання дії права». Отже, прийняття першого пакету реформаторських законів у 1981 році зумовило характер здійснення реформи: перехід від сільського до міського рівня. Спочатку Китай підняв «із руїн» сільську місцевість.

Ще в 1972–1979 роках 90% населення Китаю проживало в селах. Китайська економіка була слабкою, виснаженою тривалими комуністичним «реформами» Мао Цзедун. Капітальне семитомне дослідження в галузі міжнародних економічних і політичних відносин «Економіка та політика країн сучасного капіталізму», написане за редакцією професора Ю. Юданова, відносило Китай до малорозвинених країн. Так, у томі «Малі країни Західної Європи» (1972 року) професор Ю. Юданов наводив критерії економічної класифікації «малих» і «великих» країн світу. Відповідно до всіх параметрів Китай того часу потрапляв саме до переліку «малих» країн, незважаючи на свою територіальну площу [5, с. 5–14].

Упродовж 1980–1981 років спеціальним конституційним актом у Китаї було створено 5 «спеціальних економічних районів». З 1984 року «спеціальними економічними районами» було визнано ще 14 міст на морському узбережжі. Західні політологи відразу назвали цей феномен «приморською смугою відкритості» [6].

Завдяки грамотному оформленню законодавчої бази, зверненню уваги на промислову та фінансову інфраструктуру протягом 1979–2004 років Китайська Народна Республіка змогла отримати 743,6 млрд доларів іноземного капіталу. З них 560,4 млрд доларів склали прямі іноземні інвестиції. До 2004 року Китаю вдалося залучити інвестиції з компаній і корпорацій 170 країн.

Успіх китайських реформ 1981–2004 років складався з таких компонентів: 1) паралельного проведення політичної й економічної реформи; 2) зведення до мінімуму витрат ринкової економіки; 3) акцентування в процесі здійснення реформ на науці й освіті, самоінвестування в науку; 4) традиціоналіс-

тичного підґрунтя китайського економічного законодавства; 5) відсутності «механічного копіювання чужого досвіду»; 6) взаємозалежності програмних понять «реформа», «розвиток», «стабільність». В. Величко стверджує: «Важливими є питання про зв'язки між реформою, розвитком і стабільністю. Реформа – рушійна сила розвитку, розвиток – мета реформи, стабільність – основна передумова реформи та розвитку» [1, с. 179].

В. Величко також зазначає, що успіхи китайських реформ прямо залежать від узгодження новітнього законодавства Китаю з «принципами конфуціанської етики» [1, с. 179]. Китайську квінтесенцію юридичного світорозуміння правильно, на нашу думку, сформулював Дж. Ассанж у своїй «Неавторизованій автобіографії» (2012 року). Учений зазначав: «Право – це свобода дій, забезпечена законом. Таким чином, право передбачає рівну відповідальність <...> якщо ми визнаємо за кимось певне право, то й беремо на себе відповідальність захищати це право» [7, с. 129]. Квінтесенція Дж. Ассанжа перегукується з конфуціанською юриспруденцією. Ден Сяопін окремо наголошував, що Китай у 1981 році взяв на себе «відповідальність захищати право китайської економіки як мосту між Сходом і Заходом для перетворення на світовий форпост».

Особлива практична цінність конфуціанського підходу до побудови економіки, на переконання В. Величка, полягає у відмові від «орієнтації на цінності споживчого суспільства» [1, с. 179].

З 1981 до 2010 року Китай в 11 разів збільшив свій економічний потенціал. Сьогодні за розміром ВВП Китай поступається Німеччині, Японії та США. При цьому Китай давно обігнав Німеччину та Японію за характером геополітичного й глобального впливу. Китай у декілька разів випереджає за розміром ВВП Великобританію, Францію, Канаду, Італію. Протягом 27 років зовнішньоторговельний обіг Китаю збільшився в 70 разів. Середній річний темп зростання зовнішньоторговельного обігу Китаю складає 16%. Якщо в 1979 році в ньому в умовах бідності проживало 250 млн людей, то вже в 2010 році кількість бідного населення складала 25 млн чоловік. На Китай припадає 55% експорту країн-сусідів. Річний показник імпорту товарів у Китайській Народній Республіці складає 0,5 трлн доларів.

Законодавче планування китайських економічних реформ складається із затверджених «двадцятирічок». Перша двадцятирічка (1980–2000 роки) збільшила ВВП країни в два рази. Головною метою другої двадцятирічки (2000–2020 роки) є збільшення ВВП

країни в 4 рази. Це досить амбітна мета, і вона обґрунтовує позицію китайських політологів та економістів, які вважають, що XXI століття має бути століттям Китаю, як XX століття було американським, а XIX століття – британським [8, с. 289].

В. Величко стверджує: «З погляду деяких китайських дослідників стратегії Китаю, світ нині переживає перехідний етап, на якому єдина наддержава співіснує з багатьма сильними державами. Теорія багатополарності припускає, що дистанція між ними буде скорочуватись, і кількість сильних держав із часом зросте. Серед сильних держав виділяться найсильніші, між якими пошириться тенденція до регіоналізації» [1, с. 181].

Висновки

Отже, філософія китайської стратегії міжнародної торгівлі проявляється в побудові цивілізаційного «мосту», що забезпечить створення китайського «форпосту» у світі. Такий китайський форпост має стати цивілізаційним та економічним центром світу. Китай прагне утворити «систему азійських цінностей на основі конфуціанської культури».

Перший і головний крок у досягненні окресленої мети – це те, що Китай уже змінив США та Японію на ринку Східної Азії. Найголовнішим показником вдалого оформлення цього процесу «торговельного заміщення» є можливість вільного обігу юаней у всіх країнах Південно-Східної Азії. Фактично юань в азійській частині Тихоокеанського регіону вже конкурує з американським долларом.

Законодавче планування другої двадцятирічки (2000–2020 роки) показує, що нині в Китаю є три основні сфери «торговельного впливу» (згідно з китайською юридичною термінологією «торговельний вплив» є проявом «найвищого гео економічного інтересу»); обидва поняття використовуються в сучасній правовій документації Китаю): 1) Східна Азія; 2) Південна Азія; 3) Центральна Азія.

Приклад торговельного проникнення в Центральну Азію є одним із найбільш показових у практиці китайської гео економічної експансії. Так, з ініціативи Китаю було створено Шанхайську Організацію Співробітництва (далі – ШОС), до складу якої увійшли також пострадянські країни Центральної Азії. Китай офіційно ратифікував програму розвитку ШОС, що є продовженням законодавчого плану другої двадцятирічки. Спільний «торговельний» фронт ШОС уже став підставою для політологічного визнання всіх його країн-учасниць «плановою моделлю капіталізму». Фактично спостерігається вдале поєднання державного капіталізму з

плановою економікою пострадянського типу за безпосереднього керівництва офіційного Пекіна.

На теренах Росії, Киргизстану, Таджикистану, Узбекистану, Казахстану станом лише на 2010 рік було створено близько 2,5 тис. підприємств із первинною часткою китайського капіталу. Економічна політика ШОС, що має стати «мостом» для відновлення «форпосту» Великого Шовкового Шляху, була представлена постановою китайського уряду в 2010 році. Згідно з нею першочерговими для ШОС є такі проекти:

- видобуток нафти;
- побудова нафтогазопроводів;
- розробка лісової промисловості;
- зосередження зусиль навколо виробництва побутової електротехніки;
- створення спільної захищеної системи зв'язку;
- переробка сільськогосподарської продукції.

У 2014 році загальна сума китайських інвестицій у країни Центральної Азії склала 1 млрд доларів. Сума інвестицій країн – учасниць ШОС у Китаї становить більше 300 млн доларів. У Китаї сьогодні працює близько 1,5 тис. підприємств із безпосередньою участю капіталу країн ШОС.

Сьогодні, в умовах повороту китайської геоekonomіки на збільшення обсягів між-

народної торгівлі з країнами ШОС, усе зрозумілішим стає особливий геополітичний інтерес, який Китай плекає щодо Центральної Азії. Цей інтерес є цивілізаційним та найближчим часом ще дасть про себе знати.

Список використаних джерел

1. Величко В. Китай: геоekonomіка світового лідера / В. Величко // Згуровський М. Геоekonomічні сценарії розвитку і Україна : [монографія] / М. Згуровський, Ю. Пахомов, А. Філіпенко та ін. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 176–199.
2. Згуровський М. Геоekonomічні сценарії розвитку і Україна : [монографія] / М. Згуровський, Ю. Пахомов, А. Філіпенко та ін. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 328 с.
3. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге / М. Хайдеггер ; пер. с нем. под ред. А. Доброхотова. – М. : Высшая школа, 1991. – 192 с.
4. Соловьев В. Империя коррупции / В. Соловьев. – М. : Эксмо, 2012. – 288 с.
5. Экономика и политика стран современного капитализма : в 7 кн. / [Ю. Юданов, О. Тимашкова и др.] ; отв. ред. Ю. Юданов. – М. : Мысль, 1972–1973. – Кн. 6 : Малые страны Западной Европы. – 1972. – 456 с.
6. Гальчинський А. Лібералізм. Уроки для України / А. Гальчинський. – К. : Либідь, 2011. – 288 с.
7. Ассанж Дж. Неавторизована автобіографія / Дж. Ассанж. – К. : Темпора, 2012. – 368 с.
8. Мельник В. Нариси з теорії соціокультурної антропології / В. Мельник. – Вінниця : Вінницька міська друкарня, 2015. – 552 с.

В статтє проанализирована философия китайского законодательства в сфере международных экономических отношений и международной торговли. Особое внимание обращено на менталитет китайцев. Китай является второй в мире геополитической силой после США. Задачей статьи является создание основы для цивилизационного определения Китая как геоэкономического оппонента западного мира.

Ключевые слова: Китай, менталитет, законодательство, международная торговля.

The article analyzes the philosophy of Chinese law in international economic relations and international trade. Particular attention is paid to the Chinese mentality. China is the world's second largest after the US geopolitical power. The aim of the article is to provide a basis for the determination of the Chinese civilization as a geoeconomic opponent of the Western world.

Key words: China, mentality, law, international trade.